

Білоцерківський національний аграрний університет
Екологічний факультет
Кафедра загальної екології та екотрофології

	СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «Інтегроване управління природокористуванням» Галузь знань – 10 Природничі науки Спеціальність – 101 Екологія Освітня програма – «Екологія»
Рівень вищої освіти	другий (магістерський)
Компонент освітньої програми:	вибірковий
Кількість кредитів ECTS / загальна кількість годин	3 кредити / 90 годин
Семестр	3
Форма контролю	залік
Мова викладання	українська
	Лавров Віталій Васильович Посада: завідувач кафедри загальної екології та екотрофології Вчене звання: професор Науковий ступінь: доктор сільськогосподарських наук Робоче місце: навчальний корпус № 9 (вул. Героїв Чорнобиля 3а), 326 ауд. E-mail: vitaliy.lavrov@gmail.com Зв'язок з викладачем: +380955602885
Опис дисципліни	<p>Успішний і стабільний розвиток суспільства неможливий без належного використання природних ресурсів у процесі суспільного виробництва для задоволення матеріальних, духовних та оздоровчих потреб людини. Україна розвивається у напрямі європейської інтеграції, що потребує забезпечення відповідних стандартів життя, у т.ч. екологічної і продовольчої безпеки та збереження природи, удосконалення політики й законодавства, формування належних соціальних та управлінських інституцій й економічного розвитку на засадах міжнародної співпраці. Базовими орієнтирами розвитку світової спільнота нині є сталий розвиток завдяки впровадженню у практику збалансованого природокористування. У концепції ЄС щодо сталого просторового розвитку території Європи (ESDP, Потсдам, 1999; Принципи сталого просторового розвитку, Ганновер, 2000) зазначено, що її реалізація може сприяти захисту, ефективному управлінню і розвитку ландшафтів. Для цього необхідно забезпечити тісну взаємодію на міжнародному, міжнаціональному і міжрегіональному рівнях між програмами, що стосуються захисту навколишнього природного середовища (НПС), розвитку культури, сільського господарства, соціальної та економічної політики. Слід посилити обмін досвідом і співпрацю у здійсненні наукових досліджень у специфічних місцевих і регіональних умовах з питань удосконалення розвитку ландшафту. Це потребує переорієнтування економіки з класичних засад на прийняті в ЄС (96/61/ЕЕС; IPPC Directive) принципи еколого-економічного (інтегрованого) системного управління з обов'язковим врахування</p>

екологічної складової використання природних ресурсів та прагненням гармонізувати економічний зиск з мінімізацією негативного впливу на НПС і на здоров'я людини.

Під екологізацією виробництва розуміють цілеспрямований процес перетворення економіки, орієнтований на стійке зменшення інтегрального екологічно деструктивного впливу процесів виробництва й споживання товарів і послуг на стан природного довкілля, розраховуючи на одиницю сукупного суспільного продукту. Екологізацію здійснюють через систему організаційних заходів, інноваційних процесів, реструктуризацію сфери виробництва й споживчого попиту, технологічну конверсію, раціоналізацію природокористування всіх видів, трансформацію принципів природоохоронної діяльності. Результатом процесу екологізації економіки є підвищення рівня екологічної безпеки людини погоджене з належним рівнем охорони НПС. Адже доведено, що багато видів рослин і тварин майже на порядок чутливіші до забруднення середовища, ніж людина. А критичні речовини, які лімітують існування важливих, системоутворювальних видів біоти (наприклад дерев), не співпадають з критичними речовинами, що загрожують здоров'ю і життю людини. Тобто санітарно гігієнічно норми екологічної безпеки людини не забезпечують збереження природи і, відповідно, підтримання належної для людини якості НПС. Це потребує ціннісно, мотиваційно погодженого управління економікою з урахуванням особливостей видів виробництва, а також природних і економічних умов за яких воно здійснюється.

Управління екологічною безпекою, ризиком, ландшафтами, охороною НПС, природокористуванням, природними ресурсами, водами, відходами – усе це близькі поняття, які об'єднані фахівцями в один термін – «екологічне управління», спрямоване на збереження екологічної рівноваги. Тобто, у кожному випадку екологічного управління потрібно розглядати стан об'єкта управління та управлінських рішень (дій) щодо антропогенного тиску на нього, що забезпечують таку рівновагу.

Поняття «інтегроване екологічне управління» вперше було вжито в 1990 р. у законі Великої Британії – як норма, що передбачала не ізольовано, не окреме, а сукупне, інтегральне регулювання основних видів антропогенного тиску на природне довкілля. у 1996 р. в ЄС було прийнято рамкову Директиву про інтегроване запобігання і регулювання забруднення (IPPC Directive). Вона є наразі центральною в екологічному законодавстві ЄС, що регулює промислову діяльність, особливо щодо забруднення НПС. Просування у напрямі до IPPC-підходу в Україні потребує повного реформування діючої системи видачі дозволів на емісію шкідливих речовин у НПС: викиди, скиди, захоронення (складування) відходів, а також на спеціальне використання природних ресурсів. Зокрема, необхідне розширення переліку видів нормованих екологічних показників. В екологічному законодавстві України досі відсутні норми якості компонентів НПС, яких обов'язково слід дотримуватися згідно з IPPC Директивою (ГДК не визнають). Необхідне удосконалення концепції ризику: системного, прийняттого (допустимого). Одним з першочергових завдань удосконалення екологічного управління в Україні є розроблення і затвердження на законодавчому рівні норм якості компонентів НПС, які визначають їх прийнятний для людей і біоти стан. Актуальним є їх впровадження у практику природокористування на засадах системного підходу.

	<p>Отже, навчальна дисципліна «Інтегроване управління природокористуванням» є актуальною і потребує системного мислення. Вона пропонує знання, які ґрунтуються на принципах сталого розвитку, збалансованого природокористування, системної гармонізації галузевих та просторових стратегій розвитку Європи, міжсекторального погодження засад управління використанням природних ресурсів і їх збереженням, охороною, керуванням супутніми ризиками. Це дасть змогу здобувачам набути умінь і навичок системно поєднувати на практиці соціальні, економічні та екологічні цінності та відповідні мотиви діяльності, що необхідне для забезпечення сталого розвитку.</p> <p>Об'єктом вивчення положень даного освітнього компоненту є усі види управління природокористуванням, екологічною безпекою то охороною НПС. Предметом вивчення є методологічні принципи гармонізації/узгодження соціальних, економічних та екологічних цінностей та відповідних мотивів діяльності у процесі управління виробництвом, екологічною безпекою то охороною НПС.</p> <p>Завдання дисципліни – здобувачі мають набути знань, умінь і практичних навичок щодо методології системного, гармонізованого застосування принципів інтегрованого управління природними ресурсами і супутніми загрозами людині, біоті та екосистемам.</p>
<p>Передумови для вивчення дисципліни</p>	<p>Нормативна навчальна дисципліна «Інтегроване управління природокористуванням» базується на знаннях дисциплін: «Загальна екологія», «Ландшафтна екологія», «Екосистемологія», «Моделювання і прогнозування стану довкілля», «Екологія людини», «Соціальна екологія», «Економіка природокористування», «Екологічна безпека», «Основи міжнародної екологічної діяльності», «Стратегія сталого розвитку», «Природоохоронне законодавство та екологічне право», «Нормування антропогенного навантаження на природне середовище».</p>
<p>Мета вивчення дисципліни</p>	<p>Мета дисципліни – формування у здобувачів знань про витоки, розвиток і зміст принципів інтегрованого управління природними ресурсами і супутніми загрозами людині і біоті, екосистемам, а також умінь і навичок застосування цих принципів у практичній діяльності.</p>
<p>Формат дисципліни</p>	<p>Для денної форми навчання дисципліна викладається в очному форматі, із застосуванням мультимедійних засобів. За необхідності (індивідуальні графіки, дистанційна форма) можуть бути використані платформи Moodle Білоцерківського НАУ, ZOOM. Формат проведення дисципліни змішаний: поєднання традиційних форм з елементами дистанційного навчання з використанням інтерактивних навчальних технологій.</p>
<p>Очікувані результати навчання</p>	<p>ПРН03. Знати на рівні новітніх досягнень основні концепції природознавства, сталого розвитку і методології наукового пізнання.</p> <p>РН03.1. Знати принципи сталого розвитку і збалансованого природокористування.</p> <p>РН03.2. Володіти знаннями і умінями щодо гармонізації соціальних, економічних та екологічних цінностей та відповідних мотивів діяльності у процесі управління виробництвом, екологічною безпекою то охороною НПС.</p> <p>ПРН08. Уміти доносити зрозуміло і недвозначно професійні знання, власні обґрунтування і висновки до фахівців і широкого загалу.</p> <p>РН08.1. Уміти переконливо формулювати обґрунтовані пропозиції щодо розв'язання певних соціально-економіко-екологічних проблем конкретної</p>

	<p>територій, галузі економіки та/або виду виробництва, певного підприємства.</p> <p>ПРН14. Застосовувати нові підходи для вироблення стратегії прийняття рішень у складних непередбачуваних умовах.</p> <p>РН14.1. Застосовувати чинні норми галузевого законодавства, принципи, і напрями міжнародної співпраці та програмний супровід у впровадженні в практику засад інтегрованого управління.</p> <p>РН14.2. Застосовувати нові підходи для розв'язання проблем інтегрованого управління у складних непередбачуваних умовах.</p> <p>ПРН16. Вибирати оптимальну стратегію господарювання та/або природокористування в залежності від екологічних умов.</p> <p>РН16.1. Оптимізувати стратегію господарювання та/або природокористування на засадах еколого-економічної гармонізації діяльності з урахування наявних умов.</p> <p>ПРН17. Критично осмислювати теорії, принципи, методи і поняття з різних предметних галузей для вирішення практичних задач і проблем екології.</p> <p>РН17.1. Критично осмислювати теорії, принципи, методи і поняття з різних предметних галузей для вирішення практичних задач забезпечення інтегрованого управління.</p>
<p>Структура курсу</p>	<p><i>Змістовий модуль 1. ІНТЕГРОВАНЕ УПРАВЛІННЯ ЯК БАЗОВА СКЛАДОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ, ЗБАЛАНСОВАНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ (8 год.)</i></p> <p>Тема 1. Екологізація суспільства в контексті сталого розвитку (2 год.)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Історія екологізації суспільства у контексті сталого розвитку 2. Екологізація виробництва як основа інтегрованого управління 3. Інтегроване екологічне управління: витоки, розвиток, особливості впровадження в Україні <p>Тема 2. Світоглядно-методологічні засади сталого розвитку, збалансованого природокористування (2 год.)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Дисбаланс між формами раціональності як причина екологічної кризи та нераціональність раціонального природокористування у контексті засад постнекласичної науки 2. Роль «цінностей» та «конфлікту цінностей» у діяльності суспільних суб'єктів, розвитку системи «суспільство – природа» 3. Аксиологічна проблема вибору шляхів до гармонізації інтересів суб'єктів діяльності серед наявних альтернатив 4. Збалансоване використання природних ресурсів як одна із базових умов збереження природного капіталу та стабільності розвитку держави 5. Ціннісні особливості розуміння та організації збалансованого використання біотичних ресурсів 6. Збалансоване природокористування як основа міжсекторально узгодженого, системного впровадження у практику соціально-економічних стратегій розвитку суспільства. <p>Тема 3. Нормативно-правові основи системної гармонізації галузевих та просторових стратегій розвитку Європи (2 год.)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Європейська політика просторового розвитку 2. Нормативно-правова база ЄС щодо охорони НПС 3. Стан впровадження стандартів сталого розвитку в управління природними ресурсами України 4. Організаційні потреби, сприятливі умови та перепони щодо впровадження в життя принципів збалансованого розвитку в Україні

Тема 4. Науково-методичні засади міжсекторальної гармонізації управління та збалансованого розвитку (2 год.)

1. Системний підхід як основа для міжсекторальної гармонізації стратегій розвитку галузей економіки та охорони природного довкілля
2. Комплексний і системний підходи: подібність і різниця
3. Роль і сфера призначення комплексного і системного підходів
4. Міждисциплінарний підхід
5. Міжсекторальний принцип управління
6. Екосистемний підхід
7. Кібернетичний принцип управління

Змістовий модуль 2. **МЕТОДОЛОГІЯ ЗАСТОСОВУВАННЯМ ПРИНЦИПІВ ІНТЕГРОВАНОГО УПРАВЛІННЯ (6 год.)**

Тема 5. Методологія застосуванням принципів інтегрованого управління природними ресурсами (2 год.)

1. Інтегроване управління природними ресурсами як важлива складова міжнародної співпраці щодо впровадження у практику принципів збалансованого природокористування
2. Здобутки української науки і практики щодо системного впровадження принципів інтегрованого управління
3. Перепони для впровадження у практику еколого-економічних механізмів інтегрованого управління природними ресурсами агросфери
4. Методологічні засади щодо застосуванням системного підходу в інтегрованому управлінні природними ресурсами
 - 4.1. Принципи гармонізації та збалансованості дій
 - 4.2. Методологія системного підходу в міжвідомчо погодженому управлінні
 - 4.3. Визначення поняття «інтегроване управління лісовими ресурсами» та особливості його здійснення

Тема 6. Еколого-економічні механізми сталого розвитку агропромислового виробництва і охорони НПС (2 год.)

1. Узгодження соціальних, економічних та екологічних стратегій діяльності як основа збереження і підтримання життєздатного простору біосфери
2. Еколого-економічні інструменти регулювання природокористування (інструменти екополітики)
3. Наявні класифікації інструментів екологічної політики щодо природокористування
4. Класифікація інструментів екополітики Львівською школою економіки природокористування
5. Концепція формування системи інструментів управління на основі принципів екополітики
6. Концепція трансформації економічних інструментів в інструменти екополітики
7. Використання еколого-економічних інструментів у галузевих політиках
8. Еколого-економічні проблеми земельної політики України
9. Пріоритетні завдання в галузі аграрної економіки і земельних відносин

Тема №7. «Методологія органічного виробництва в аграрній галузі як складова збалансованого природокористування» (2 год.)

	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сільське господарство України у контексті Концепції ЄС щодо сталого просторового розвитку 2. Передумови органічного сільського господарства 3. Органічне виробництво: суть, потенційні екологічні, соціальні та економічні ризики/загрози, потенціал щодо їх подолання або мінімізації 4. Стан, проблеми та перспективи України щодо розвитку органічного сільського господарства 5. Методологічні засади та проблеми реалізації виробництва органічної продукції 6. Напрями та механізми запровадження в Україні ціннісно збалансованого органічного сільського господарства 7. Особливості екологізації сільського господарства на певних адміністративно-територіальних рівнях управління
<p style="text-align: center;">Методи навчання</p>	<p>Для засвоєння дисципліни використовуються різні методи навчання: словесні, наочні, практичні, активні, інтерактивні, інноваційні, аналітичні, індуктивні, дедуктивні, порівняння, синтетичні.</p> <p>Під час проведення лекцій застосовується демонстрація та ілюстрації різних нормативних, програмних і проектних документів, наукових робіт, карт, таблиць, фотографій, тощо. Для обговорення проблемних, складних питань аудиторії пропонуються короткі дискусії з поясненням принципів їх аналізу, наукових досліджень і використання результатів на практиці. Для кращого розуміння складних положень, концентрації уваги викладач для прикладу пропонує аудиторії виконати певне теоретичне або практичне завдання, вибрати принципи і критерії його оцінки та обґрунтування оптимального рішення. Це активізує логічне мислення здобувачів.</p> <p>Практичні заняття складаються з теоретико-методичної частини і розрахункових або логічних завдань. Насамперед, викладач коротко пояснює мету і суть заняття, акцентує увагу на ключових моментах, поєднуючи конкретну його тему з лекційним матеріалом та з іншими джерелами інформації – результатами науки, законодавчо-нормативними документами, різними проектами, планами дій, тощо. Під час бесіди викладач за допомогою цілеспрямованих запитань прагне спонукати здобувачів до актуалізації відомих знань раніше вивчених дисциплін або тем. Це сприяє активізації мислення і підвищенню ефективності засвоєння нових понять, знань, фактів, пошуку закономірностей у зв'язках причина-наслідок шляхом самостійних роздумів, умовиводів та узагальнень. Здобувачі вчаться логічно, переконливо будувати свою мову, грамотно висловлювати думки. Після досягнення належного рівня розуміння здобувачами загальної суті теоретичного підґрунтя викладач пояснює принципи і методи виконання конкретних завдань та їх індивідуальних варіантів. При цьому він використовує методи логіки, графічні зображення на дошці, ілюстративні документи. Результати виконання практичної роботи здобувачі відображають у висновках.</p>
<p style="text-align: center;">Політика</p>	<p>Політика щодо академічної доброчесності: очікується, що письмові роботи здобувачів будуть їх оригінальними дослідженнями. Виявлення ознак академічної недоброчесності в письмовій роботі здобувача (списування, відсутність посилань на використані джерела, фабрикація, фальсифікація, обман) є підставою для її незарахування викладачем.</p> <p>Політика щодо відвідування занять: очікується, що здобувачі відвідають усі лекції і практичні заняття курсу. Студенти мають інформувати викладача про неможливість відвідати заняття. Пропущені заняття</p>

	<p>здобувачі відпрацьовують за графіком консультацій викладача. За об'єктивних причин навчання може відбуватись в он-лайн режимі.</p> <p>Політика щодо дедлайнів і перескладання: здобувачі мають дотримуватися термінів виконання усіх видів робіт.</p> <p>Політика щодо виконання завдань: позитивно оцінюється відповідальність, дисциплінованість, старанність, креативність.</p> <p>Політика оцінювання: засоби та критерії оцінювання прописані в робочій програмі дисципліни, розміщеної на платформі Е-навчання Білоцерківського НАУ (Moodle).</p>
--	---

Нормативно-правова література

1. Водний кодекс України. К.: Вид-во Паливола А.В., 2009. 168 с.
2. Закон України «Про природно-заповідний фонд». К., 1992. 32 с.
3. Законодавство України. URL: <http://www.rada.kiev.ua>; <http://www.nau.kiev.ua>; <http://www.ukrpravo.kiev.com>; <http://www.liga.kiev.ua>
4. Зелена книга України. Тваринний світ / під заг. ред. чл.-кор. НАН України Я.П. Дідуха. К.: Альтерпрес, 2009. 448 с.
5. Земельний кодекс України: Коментар. Харків: ТОВ «Одісей», 2002. 600 с.
6. Кодекс України про надра. К.: Видавництво Паливола А.В., 2009. 168 с.
7. Лісовий кодекс України. К.: Вид-во Паливола А.В., 2009. 168 с.
8. Червона книга України. Рослинний світ / за ред.: Я.П. Дідуха. К.: Глобалконсалтинг, 2009. 900 с.
9. Червона книга України. Тваринний світ / за ред.: І.А. Акімова. К.: Глобалконсалтинг, 2009. 624 с.
10. Червоний список МСОП. URL: <http://www.iucnredlist.org>
11. Указ Президента України №722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>

Основна література

1. Руденко В.П. Український природно-ресурсний потенціал: Ч.1. Навч. посібник. К.: ІЗМН, 1997. 176 с.
2. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. У 3-х частинах: Підручник. К.: ВД «К.-М. Академія» – Чернівці: Зелена Буковина, 1999. 568 с.
4. Швиденко А.Й., Руденко В.П., Євдокименко В.К. Екологічні основи природокористування: Навч. посібник. К.: ІЗМН, 1999. 200 с.
5. Микула О.Я., Ступень М.Г., Персоляк В.Ю. Кадастр природних ресурсів: Навч. посібник. Львів: Новий Світ-2000, 2006. 272 с.
6. Швиденко А.Й., Руденко В.П., Гищук Р.М. Лісокористування в Україні: Навч. посібник. Чернівці: Рута, 2002. 48 с.
7. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України: Тестові завдання. Чернівці: Рута, 2007. 36 с.
8. Розміщення продуктивних сил України: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / С.І. Дорогунцов, Ю.І. Пітюренко, Я.Б. Олійник та ін. К.: КНЕУ, 2000. 364 с.
9. Розміщення продуктивних сил України: Підручник / За ред. Проф. Є.П. Качана. К.: ВД «Юридична книга», 2001. 552 с.
10. Левківський С.С., Падун М.М. Раціональне використання і охорона водних ресурсів: підручник. К.: Либідь, 2006. 280 с.
11. Сафранов Т.А. Екологічні основи природокористування: навч. посіб. Л.: Новий Світ. 2000, 2003. 248 с.
12. Теоретичні основи державного земельного кадастру: навч. посіб. / За ред. М.Г. Ступеня. Львів: Апріорі, 2003. 341 с.
13. Микула О.Я., Ступень М.Г., Персоляк В.Ю. Кадастр природних ресурсів: навч. посіб. Львів: «Новий Світ-2000», 2006. 272 с.
14. Шматько В.Г., Нікітін Ю.В. Екологія і організація природоохоронної діяльності: навч. посіб. К.: КНТ, 2006. 304 с.

Допоміжна

Монографії, довідники

1. Возняк Р.П., Ступень М.Г., Падляк І.М. Земельно-правовий процес: Навч. посібник. Львів: Новий Світ-2000, 2006. 224 с.
2. Горленко І.А., Руденко Л.Г., Малюк С.Н. Проблемы комплексного развития территории. К.: Наук. думка, 1994. 296 с.
3. Лісова галузь України у контексті збалансованого розвитку: теоретико-методологічні, нормативно-правові та організаційні аспекти: Монографія / О.І. Фурдичко, В.В. Лавров. К.: Основа, 2009. 424 с.
4. Магазинчиков Т.П. Земельний кадастр: Підручник. Львів: Світ, 1991. 452 с.
5. Охорона та раціональне використання природних ресурсів і рекультивация земель: Навч. посібник / За ред. П.П. Надточія, Т.М. Мисливої. Житомир: Державний агроекологічний університет, 2007. 420 с.
6. Природно-ресурсний аспект розвитку України / [М.М. Коржнев, І.Д. Андрійвський, Ю.Р. Шеляг-Сосонко та ін.]. Проект «Програма сприяння сталому розвитку в Україні». ПРООН. К.: Видавничий дім «КМ Academia», 2001. 109 с. (В.В. Лавров – співавтор розділів, присвячених лісовим ресурсам України).
7. Реймерс Н. Ф. Природопользование: Словарь-справочник. М.: Мысль, 1990. 639 с.
8. Романова Е.П., Куракова Л.И., Ермаков Ю.Г. Природные ресурсы мира. М.: Издательство МГУ, 1993. 304 с.
9. Руденко В.П., Вацеба В.Я., Соловей Т.В. Природно-ресурсний потенціал природних регіонів України: Монографія. Чернівці: Рута, 2001. 268 с.
10. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. Львів: Світ, 1993. – 240 с.
11. Руденко В.П., Трофимчук О.М. Український природно-ресурсний потенціал: Серія оцінкових картосхем. Частина 2: Монографія. К.: УІДНС, 2000. 186 с.
12. Руденко В.П. Український природно-ресурсний потенціал: Серія оцінкових картосхем: Ч.3. Чернівці: Рута, 2005. 248 с.
13. Руденко В.П. Довідник з географії природно-ресурсного потенціалу України. К.: Вища шк., 1993. 182 с.
14. Словник-довідник з агроекології і природокористування / За ред. О.І.Фурдичка. К.: ТОВ «ДІА», 2012. 353 с. (В.В. Лавров – член авторського колективу).
15. Україна: прогноз розвитку продуктивних сил / С.І. Дорогунцов, Б.М. Данилишин, Л.Г. Чернюк та ін. К.: РВПС України НАНУ, 1998. Т. 1. 163 с.

Ресурси Інтернет

1. www.ukrstat.gov.ua
2. www.kmu.gov.ua
3. www.me.gov.ua
4. www.minfin.gov.ua
5. www.zakon.rada.gov.ua